

UDK 316.77:007

Pregledni članak

Prihvaćeno: 23. svibnja 2014.

Jasmina VRKIĆ DIMIĆ*

SUVREMENI OBLICI PISMENOSTI

Sažetak: *U radu se kritički analiziraju te pojašnjavaju različiti suvremeni oblici pismenosti smješteni u informacijski i tehnološki obojen kontekst života i rada. Kako je riječ o srodnim, ali raznovrsnim konceptima, naglašavaju se međusobne sličnosti i razlike te se ocrtavaju uzajamni odnosi između njih. Informacijska se pismenost izdvaja kao najznačajniji oblik suvremene pismenosti koji u sebi sjedinjuje sve ostale oblike. Osnovni elementi informacijske pismenosti uključuju izgrađena znanja i razvijene vještine pomoću kojih je pojedinac u mogućnosti adekvatno prepoznati svoje informacijske potrebe, locirati i procijeniti kvalitetu informacija i njihovih izvora, pohranjivati i ponovo rabiti informacije na učinkovit i etičan način te, u konačnici, rabiti informacije kako bi stvarao, upotrebljavao i komunicirao nova znanja. Krajnji je cilj stvaranje kritičke i kreativne osnove za daljnju uporabu informacijskih znanja i vještina u obrazovnom, profesionalnom i civilnom životu.*

Ključne riječi: *elementi informacijske pismenosti, međuodnos, razlike, sličnosti, suvremena pismenost.*

1. Uvod u problem

Kao neposredna posljedica sveopćeg zamaha u najraznovrsnijoj primjeni računalne tehnologije u suvremenoj proizvodnji i poslovanju te svakodnevnom životu, računalo se uključilo u formalne, neformalne i informalne procese učenja i poučavanja (na različite načine i u različitim stupnjevima), bili mi toga svjesni ili ne. Stoga bi danas temeljna komponenta radne obuke i kulture trebala biti stjecanje znanja i razvijanje sposobnosti vezanih uz raznovrsne mogućnosti i načine produktivne uporabe računalne tehnologije. Ipak, dostupnost tehnologije i razvijene vještine njezine uporabe tek su osnovna pretpostavka za iskorištavanje

potencijala informacijskog društva. U današnjim uvjetima tradicionalna pismenost (koja uz čitanje i pisanje te numeričku/matematičku pismenost uključuje i računalnu/informatičku pismenost) nije dostatna. Pismenost za 21. stoljeće utemeljena je na novom skupu znanja i vještina potrebnih za kvalitetan život u suvremenom društvu, a koje nazivamo informacijskom pismenošću.

U literaturi se spominju različite sintagme kao što su tradicionalna, računalna, informatička, informacijska pismenost. Pored njih često se susreću i digitalna, internetska i medijska pismenost. Neki od navedenih oblika pismenosti međusobno se podudaraju, u pojedinim slučajevima istaknute su razlike u poimanju navedenih sintagmi s obzirom na shvaćanja različitih autora. Često je riječ o srodnim, ali različitim konceptima. U nastavku ćemo, stoga, nakon oslikane metodologije rada započeti s utvrđivanjem značenja u današnje vrijeme aktualne standardne pismenosti. Nakon toga osvrnut ćemo se na svaki od navedenih suvremenih oblika pismenosti te analizu završiti prikazom elemenata za identifikaciju informacijske pismenosti. Nju razumijevamo kao temeljni oblik suvremene pismenosti koji u najvećem dijelu objedinjuje razvijene vještine ostalih vrsta pismenosti.

2. Metodologija

Cilj ovog teorijskog istraživanja jest kritičkom analizom znanstvene literature rasvijetliti različita tumačenja te aktualna značenja raznovrsnih suvremenih oblika pismenosti, utvrditi njihove međusobne sličnosti i razlike te detaljnije pojasniti koncept informacijske pismenosti oslikavanjem njegovih elemenata.

Temeljem prethodno naznačenih problema i cilja istraživanja, izdvajaju se sljedeći zadatci:

1. analizom relevantne znanstvene literature utvrditi značenja raznovrsnih suvremenih oblika pismenosti: standardne, informatičke, informacijske, digitalne/internetske te medijske pismenosti;
2. komparirati raznovrsne koncepte suvremenih pismenosti dovodeći ih u međusoban odnos, kritički analizirajući uočene sličnosti i razlike te utvrđujući njihovo značenje u suvremenom informacijskom društvu;
3. eksplicirati temeljne elemente informacijske pismenosti – šireg koncepta koji u sebi sjedinjuje prepoznavanje informacijskih potreba, dolaženje do informacija, njihovo vrednovanje, pohranjivanje, učinkovitu i etičku uporabu te konstruiranje i komuniciranje novih znanja kao temeljne i krajnje svrhe informacijske pismenosti.

Prilikom realizacije zadataka ove teorijske analize koristili smo se metodom studija relevantne znanstvene literature. Kvalitativnom kritičkom analizom prikupljenih podataka, vršenom kroz tri osnovna koraka: redukcija, kategorizacija, sređivanje, utvrđivana su tumačenja i značenja svakog pojedinog analiziranog koncepta suvremene pismenosti te su oni dovođeni u međusoban odnos kako bi se utvrdile međusobne sličnosti i razlike kao i njihovo značenje u suvremenom društvu.

Rezultati analize, kao i rasprava o njima, u nastavku rada strukturirani su temeljem zadataka istraživanja.

3. Suvremeni oblici pismenosti: sličnosti, razlike i međudnosi

Standardnu pismenost možemo opisati kao sposobnost komuniciranja pomoću nekoliko različitih vrsta simboličkih struktura. Danas ona podrazumijeva sposobnost svake odrasle osobe (Mijatović, 2000):

- da piše i čita na materinskom i barem jednom stranom jeziku,
- da se služi brojkama (na razini temeljnih matematičkih operacija),
- da razumije osnove tehničkog komuniciranja (putem crteža i simbola),
- da je sposobna služiti se osnovnim informatičkim sustavima te
- da je sposobna aktivno rabiti, sve češće rabljene, simboličke poruke.

Dakle, suvremena standardna pismenost kombinacija je razvijenih različitih sposobnosti komuniciranja, koje uključuju: alfabetsku, numeričku, tehničku, informatičku i simboličku pismenost.

Witfelt (2000) konceptom pismenosti obuhvaća tri temeljne pismenosti: čitanje, pisanje i aritmetiku, ali i vrlo široke informacijsko-komunikacijske vještine kao i sposobnost da ih se osuvremeni. Svi bismo trebali posjedovati navedene vještine i sposobnosti. Nastavnici bi trebali koristiti se računalnom tehnologijom s jednakom lakoćom i tečnošću kao što čitaju, pišu i računaju. Upravo iz razloga što pismenost ne predstavlja statični, već razvojni koncept, ona bi se trebala konstantno, tijekom čovjekova životnog vijeka, razvijati. Dakle, pismenost predstavlja i postojeće kompetencije i sposobnost da ih se permanentno osuvremenjuje.

Informatička pismenost, ponekad nazivana i računalnom, kompjuterskom ili IKT pismenošću, određena je razinom umještosti u uporabi i operiranju računalnim sustavima, programima i mrežama (Mijatović, 2000; Špiranec, 2003; Kralj, 2006; Catts, Lau, 2008). Riječ je, dakle, o vještinama uporabe suvremenih računalnih alata, a osnovne su joj sastavnice: hardverska pismenost

(uporaba osobnog računala, laptopa, tipkovnice, pisača, skenera i sl.), softverska pismenost (poznavanje rada s operativnim sustavima i njihovim komponentama, npr. operativni sustav *Windows*) i aplikacijska pismenost (sposobnost uporabe posebnih, specijaliziranih softverskih paketa, npr. za vođenje financija), (Stričević, 2011). Suvremeni značaj informatičke pismenosti ocrta podatak da s višom razinom računalnih znanja i sposobnosti koje je osoba razvila, raste i njezin socijalni status. Dakle, danas se često upravo s obzirom na stupanj i način uporabe računalne tehnologije određuje pojedinčev položaj u društvu (Dmitrenko, 2005).

Informatička se pismenost vrlo često izjednačava s informacijskom pismenošću, iako je razlika između njih značajna (Špiranec, 2003; Kralj, 2006; Catts, Lau, 2008; Stričević, 2011). Zbog količine informacija danas dostupnih u elektroničkom obliku, da bi pojedinac bio informacijski pismen, on mora biti i informatički pismen – riječ je o međusobno uvjetovanom odnosu. Zamijenimo li mjesta dviju polaznih komponenti, dolazimo do situacije koja nije nužno međusobno uvjetovana: informatička pismenost ne pretpostavlja informacijsku pismenost. Prilikom kreiranja obrazovne politike potrebno je spomenutu razliku posebno imati na umu.

Osvrćući se na navedeni odnos između informatičke i informacijske pismenosti, Catts i Lau (2008) ističu da se vještinama informacijske pismenosti nužno koristiti usporedno s vještinama rješavanja problema i komunikacijskim vještinama. One zajedno tvore integrirani set vještina koje su nužne kako bi ljudi postali učinkoviti u svim aspektima svoga života. Tu se informacijska pismenost sagledava odvojeno od informatičke pismenosti, iako među njima, kao što smo već vidjeli, u suvremenom digitalnom okruženju postoji uzajamna povezanost.

Informacijska pismenost, dakle, uključuje šire teme vezane uz načine na koje se unutar suvremenih tehnoloških okvira pristupa informacijama, kao i vještine potrebne za njihovo interpretiranje te sigurnu i učinkovitu uporabu (Špiranec, 2003; Kralj, 2006; Catts, Lau, 2008). Kako su u razvijenijim društvima digitalna tehnologija i elektroničke baze podataka sveprisutne i predstavljaju jedan od primarnih izvora informacija, vještine informacijske pismenosti razvijaju se u konjunktiji s vještinama informatičke pismenosti. Dakle, danas je nužna kombinacija kognitivnih i tehničkih vještina kako bi se informacijama pristupilo i kako bi ih se adekvatno koristilo.

Samo informacijski pismeni pojedinci imaju koristi od obilja informacija raspoloživih u različitim formatima (usmenom, papirnom, elektroničkom formatu). Informacija bez transformacije samo je sirov podatak (Bindé, 2007). Informacije omogućuju stvaranje znanja, ali s njime se ne mogu poistovjetiti. Kako bi informacije zaista i postale izvor znanja, i kako bi se svi s lakoćom mogli kretati u brzom protoku informacija, ključno je izgrađivanje kritičkog pristupa

dostupnim informacijama. Takav bi pristup trebao omogućiti da se informacije pravilno analiziraju, razvrstavaju i ugrađuju u logički strukturirane sustave znanja. Tu je neophodno da obrazovanje odigra odlučujuću ulogu u razvijanju vještina kreativnog i kritičkog mišljenja. Upravo obrazovanje u kojem je učenik smješten u središnju poziciju, obrazovanje koje promovira i ostvaruje aktivne oblike učenja (i poučavanja) omogućuje razvijanje informatičke i informacijske pismenosti. Učenici koji posjeduju takve pismenosti ujedno posjeduju temelj i potencijal za svoj daljnji razvoj u društvu obilježenom brzim protokom i otvorenom dostupnošću informacija. Transformiranje informacija u znanje zahtijeva ovladavanje kognitivnim vještinama, uključujući kritičko mišljenje. U protivnom, „informacije neće biti ništa drugo doli nakupine nejasnih podataka“ (Bindé, 2007: 19). Stroga je neopravdano pretjerano usmjeravanje na stvaranje što učinkovitijeg prijenosa i razmjene informacija, ako se pritom ne obraća dovoljna pozornost na jednake mogućnosti pristupa obrazovanju.

Postoji jasna korelacija između vještina korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija i informacijske pismenosti, ali i opće pismenosti. OECD je kroz svoj projekt pod nazivom *International Adult Literacy Survey* (ILAS) identificirao navedenu korelaciju. Ustvrđeno je da oni ljudi koji imaju razvijene vještine informatičke pismenosti vjerojatno imaju i više razine opće pismenosti (OECD, 2005). Navedena korelacija može se uočiti kada se usporede zemlje s visokim i niskim stupnjem pristupa informacijsko-komunikacijskim tehnologijama, međutim, ona je prisutna i unutar zemalja. Tako je primjerice utvrđeno da 15-godišnjaci s pristupom kućnim računalima imaju veće vještine čitanja u odnosu na svoje vršnjake bez kućnog pristupa računalima. Važno je napomenuti kako je uočeno da navedena korelacija postoji, dakle utvrđen je odnos, ali nije utvrđen i uzrok. Omogućen kućni pristup informacijsko-komunikacijskim tehnologijama otvara daljnju mogućnost pristupa mnogim pogodnostima suvremenih društava, uključujući obrazovanje, što je jedan od mogućih uzroka viših razina pismenosti (Catts, Lau, 2008).

Možemo zaključiti da informatička i informacijska pismenost nisu sinonimi, već, u suvremenim okolnostima, međusobno uvjetovan niz vještina i kompetencija. Pritom razvijene vještine informatičke pismenosti predstavljaju temelj za izgrađivanje vještina informacijske pismenosti.

Digitalna ili internetska pismenost podrazumijeva sposobnost čitanja i razumijevanja hiperteksta ili multimedijских tekstova, što uključuje razumijevanje slika (npr. grafičkih prikaza procesa, dijagrama toka i sl.), zvukova i teksta prikazanog u obliku dinamičnog, nelinearnog hiperteksta (Špiranec, 2003). Riječ je o baratanju informacijama dostupnima putem interneta, ali se odnosi i na digitaliziranu građu dostupnu, npr. u knjižnicama, muzejima, suvremenim vodičima kroz kulturne spomenike i sl. Digitalna pismenost uključuje pouzdanu i

kritičku uporabu informacijsko-komunikacijske tehnologije na poslu, u slobodnom vremenu i u komunikaciji (Demunter, 2006). Ona objedinjuje i sposobnosti uporabe novih informacijsko-komunikacijskih alata, ali i vještine medijske pismenosti radi mogućnosti snalaženja sa slikovnim, tekstualnim i audiovizualnim sadržajima koji se stalno pojavljuju diljem globalnih računalnih i komunikacijskih mreža (ISPL, 2006). Konkretno vještine obuhvaćene sintagmom digitalne pismenosti uključuju sposobnost prosuđivanja o *on-line* izvorima, pretraživanje interneta, upravljanje multimedijalnom građom, komuniciranje putem mreže (Špiranec, 2003) te kreiranje i razmjenu informacija, kao i participaciju u virtualnim zajednicama (Demunter, 2006). Iako se koncept digitalne pismenosti donekle preklapa s konceptom informacijske pismenosti, informacijska je pismenost daleko širi koncept koji, pored informacija u elektroničkom obliku, obuhvaća sve informacije dostupne u različitim oblicima.

U duhu kritičkog socijalnog konstruktivizma, Pascarella (2008) ističe kako članstvo u participirajućoj kulturi (*participatory culture*) od učenika zahtijeva da prihvate digitalne pismenosti smještene u okruženjima novih medija podržanih internetom i multimodalnim telekomunikacijskim uređajima. Novi oblici pismenosti učenicima osiguravaju svojevrsan dijaloški susret s tradicionalnim praksama i promišljanjima. Svjesnost učenika o institucionalnoj ekologiji digitalnog okruženja središnja je za shvaćanje ponašanja i socijalnih praksi. Upravljaajući novim medijima koji ih snabdijevaju informacijama (koje više nisu statične), učenici, dok otkrivaju procese stvaranja značenja u novim medijskim okruženjima (npr. *Wikipedia*, *YouTube*), usvajaju nove pismenosti. U okruženju informacija koje stvaraju novi mediji kritički epistemološki uvidi postali su važniji no ikad. Neophodno je da nastavnici prepoznaju kako ne postoji „neutralna perspektiva“, već da kritičkim oblikom introspekcije uvide da su postojeća shvaćanja, spolni identiteti, politički pogledi, ciljevi obrazovanja i slično pod utjecajem dominantne kulture i specifičnih supkultura. To je osnovni uvjet stvaranja bilo kojeg oblika kritičke nastavne prakse. U takvim okvirima, nastavnici razvijaju strategije poučavanja koje potiču učeničku znatiželju da traže sadržaje, razvijaju istraživačke vještine, prikupljaju autentične materijale i konstruiraju svoja vlastita znanja, tj. svoje vlastite oblike kritičke digitalne pismenosti. Poučavanje i jedinstvena socijalna funkcija nastavnika nužno se moraju temeljiti na njihovoj svjesnosti o svijetu koji ih okružuje i sposobnosti kritičkog istraživanja, kojima oni stvaraju objasnidbene poveznice sa sadržajem svojeg poučavanja. I učenici i nastavnici u kreiranju specifičnog razumijevanja fenomena, događaja, pojava, razvijaju nove oblike kritičke digitalne pismenosti (Pascarella, 2008). Bez takvog kritičkog pristupa korisnici novih medija osuđeni su na oponašanje tuđih kreacija umjesto da otkrivaju postojeće konstrukcije te ponovo izgrađuju i na koncu kreiraju originalan produkt.

U skladu s navedenim, bez kritičkog i kreativnog pristupa postoji opasnost da današnji čovjek – *Homo konzumens* (Bauman, 2007) više ne prepoznaje sebe kao onog koji i što je, već kao onog koji ima, pa hipertehnologizacija učenja može svesti osobu na konzumenta digitalnog znanja (Bauman, 2007; Rapetti, Cantoni, 2013).

Pascarella (2008), dakle, ističe potrebu konstruiranja samostalnog vlastitog poimanja suvremene digitalne pismenosti. Iako ovakvo razumijevanje može izgledati poprilično radikalno, ono se ipak kroz istaknut kritički pristup može djelomice povezati s razmišljanjima o medijskoj pismenosti (Špiranec, 2003; Jenkins i sur., 2007) te informacijskoj pismenosti (Špiranec, 2003; Kralj, 2006; Bindé, 2007; Catts, Lau, 2008).

Medijska se pismenost, najkraće rečeno, odnosi na sposobnost konzumiranja informacija dobivenih putem masovnih medija (TV, radio, novine, Internet i sl.) te kritičkog promišljanja o njima (Špiranec, 2003; Jenkins i sur., 2007).

Jenkins i sur. (2007) bavili su se utvrđivanjem suvremenih vještina i kompetencija u okviru medijske pismenosti. Teorijsko polazište njihovih promišljanja čini teorija socijalnog konstruktivizma. Autori, pritom, suvremene vještine i kompetencije te njihov razvoj usko povezuju s uključenošću u nove oblike participirajućih kultura. Kratko ćemo pojasniti njihovo značenje u suvremenom društvu i utjecaj na razvijanje socijalnih vještina i kulturnih kompetencija kao osnovnih elemenata medijske pismenosti.

U suvremenoj participirajućoj kulturi postoje relativno niske zapreke za umjetničko izražavanje, za javni građanski angažman. Takva kultura podržava stvaranje i međusobno dijeljenje kreacija, uradaka putem svojevrsnog neformalnog/informalnog članstva. Članovi pojedinih participirajućih kultura osjećaju određenu razinu međusobne socijalne povezanosti, stalo im je do mišljenja drugih ljudi o onome što su sami stvorili te vjeruju da njihov doprinos toj kulturi ima značaja. Iako ne trebaju svi članovi doprinostiti, ipak, svi moraju vjerovati da su slobodni doprinijeti kada su na to spremni. Participacija se događa kroz obrazovne prakse, kreativne procese, život zajednice i demokratsko građanstvo. Oblici participirajuće kulture, kroz koje mladi razvijaju vještine koje im koriste u sadašnjosti, ali će im koristiti i u budućnosti, uključuju aktivnosti kao što su (Jenkins i sur., 2007):

pripajanje (primanje članova) – članstva, formalna i neformalna, u *on-line* zajednicama okupljenima oko različitih oblika medija (kao što su *Friendster*, *Facebook*, virtualne oglasne ploče s porukama, zajedničko igranje igara, igrači klanovi, *MySpace* i sl.);

izražavanje (ekspresiju) – produkcija novih kreativnih oblika (kao što su digitalno uzorkovanje, smiješni video zapisi, pisanje fikcije i sl.);

kolaborativno rješavanje problema – zajednički rad u timovima, formalnim i

neformalnim, kako bi se izvršili zadatci i razvilo novo znanje (kao što su *Wikipedia*, alternativno *reality* igranje i sl.);

circuliranje – oblikovanje toka medija (kao što su *podcasting*, *blogging* i sl.).

Svaka od tih aktivnosti otvara prilike za učenje, kreativno izražavanje i civilni angažman. Potencijalne pogodnosti navedenih oblika participirajuće kulture vidljive su kroz vršnjačko (*peer-to-peer*) učenje, izmijenjeni stav prema intelektualnom vlasništvu, diversifikaciju kulturnih izričaja, razvijanje vještina koje zahtijevaju suvremena radna mjesta i pojačano poimanje građanstva. Pristup spomenutim pogodnostima participirajuće kulture, za koju Jenkins i sur. (2007) smatraju da predstavlja novi oblik skrivenog kurikula, danas često određuje koji će mladi uspjeti, a koji zaostati u školi i na radnom mjestu. Participirajuća kultura preinačuje pravila po kojima škole, kulturno izražavanje, civilni život i radna mjesta djeluju. Ona također utječe na dječje poimanje samih sebe i svijeta koji ih okružuje.

Mladi danas često razvijaju vještine medijske pismenosti samostalno, bez interveniranja od strane odraslih. Oni često znaju više o novim medijskim okruženjima i informacijsko-komunikacijskim tehnologijama od većine roditelja i nastavnika. Ono što djeca i mladi danas stvaraju daleko je otvorenije za javnost nego ikad prije pa može imati i dalekosežnije konsekvence. Odrasli često slabo razumiju nove oblike izražavanja koje mladi kreiraju. Rezultat toga je da mladi, u tom pogledu, imaju malo ili uopće nemaju nadzora i vodstva u svojim aktivnostima. Umjesto da se mlade „štiti“ od utjecaja medija i informacijsko-komunikacijskih tehnologija, treba ih angažirati u kritičkim raspravama koje im pomažu da potpunije artikuliraju svoje intuitivno razumijevanje tih iskustava. Osim toga, treba ih ohrabriti da se počnu više reflektirati i dublje promišljati o etičkim odabirima koje čine i utjecaju koji imaju na druge (Jenkins i sur., 2007).

Empirijska su istraživanja potvrdila da se vještine i kompetencije vezane uz uporabu informacijsko-komunikacijske tehnologije uglavnom postižu preko informalnih kanala (pomoć od strane kolega, prijatelja i rođaka) te samostalnim proučavanjem preko učenja kroz bavljenje računalnim medijima, tj. preko učenja činjenjem (*learning-by-doing*), (Demunter, 2006). Iako djeca i mladi u velikoj mjeri postižu ključne vještine i kompetencije samostalno i kroz interakciju s popularnom kulturom, ipak postoji jasna potreba za političkim i pedagoškim intervencijama. Sustavan je pristup, pritom, nužan kako bi se prevladala tri središnja problema (Jenkins i sur., 2007): *participacijski rascjep* – nejednak pristup prilikama, iskustvima, vještinama i znanju, koji će pripremiti mlade za potpunu participaciju u svijetu sutrašnjice; *problem transparentnosti* – izazovi s kojima se mladi ljudi suočavaju u učenju kako bi jasno vidjeli načine na koje mediji oblikuju percipiranje svijeta; te *etički izazov*.

U skladu s navedenim problemima Jenkins i suradnici (2007), u promišljanju o smislenoj pedagoškoj intervenciji, polaze od triju osnovnih pitanja:

1. Kako svakom djetetu osigurati pristup vještinama i iskustvima potrebnima za potpuno sudjelovanje u socijalnoj, kulturnoj, ekonomskoj i političkoj budućnosti društva?

2. Kako svakom djetetu osigurati mogućnost da artikulira svoje razumijevanje načina na koji tehnologija i mediji oblikuju percipiranje svijeta?

3. Kako osigurati socijalizaciju svakog djeteta u skladu s etičkim standardima koji se pojavljuju i koji utječu na oblikovanje prakse vezane uz stvaranje medija i sudjelovanje u *on-line* zajednicama?

Kako bi se navedeni izazovi adresirali, potrebno je iznova osmisliti koje temeljne vještine i kompetencije djeca i mladi trebaju postići u svojim iskustvima učenja. Djeca i mladi trebaju naučiti kako integrirati informacije iz višestrukih izvora koje dolaze u različitim oblicima (tekst, glazba, videozapisi, *on-line* baze podataka, itd.) u svrhu kreiranja novog znanja, kako kritički razmišljati o informacijama, kako sudjelovati u suradnji koju omogućuju informacijsko-komunikacijske tehnologije, kako razumijevati perspektive drugih s kojima se susreću kroz suradnju, kako uviđati i u obzir uzimati povezanosti ekonomskih i ekoloških sustava i sl. Jenkins i suradnici (2007) rješenje vide u širenju medijske pismenosti, shvaćene kao kombinacije niza socijalnih vještina i kulturnih kompetencija nužnih za život u suvremenim uvjetima.

4. Elementi informacijske pismenosti

Informacijska je pismenost uvijek određena dinamikom razvoja društva, točnije, informacijskog okruženja pa je logično da se svaka značajnija promjena u informacijskom okruženju odražava i na sadržaje te funkcionalnost informacijske pismenosti. „Sve složenija okruženja ne mijenjaju samo sadržajna težišta informacijske pismenosti već ona postaje i sve važniji skup kompetencija bez koje će se pojedinac neminovno izgubiti u novim medijskim i informacijskim prostorima“ (Špiranec, 2011: 7).

Dok se medijska pismenost temelji na postojanju i utjecaju suvremenih masovnih medija, informacijska pismenost širi je pojam koji uključuje informacije u svim oblicima i dobivene posredstvom svih postojećih kanala. Digitalna ili internetska pismenost odnosi se isključivo na vještine nužne za uporabu informacija distribuiranih internetskom mrežom te informacija u digitaliziranom obliku, što također predstavlja tek jedan segment postojećih informacija, a koji je, između ostalog, obuhvaćen informacijskom pismenošću.

Kao što je prethodno eksplicirano, informacijska je pismenost usko povezana s informatičkom pismenošću te osim vještina potrebnih za pristup informacijama uključuje i razvijene vještine interpretacije i učinkovite uporabe informacija s krajnjim ciljem konstruiranja novih znanja. Uz informacijsku pismenost usko povezujemo razvijen kritički pristup informacijama te naglašenu etičku dimenziju u njihovoj daljnjoj uporabi. Pregled suvremenih oblika pismenosti stoga završavamo eksplikacijom temeljnih elemenata informacijske pismenosti kako ih je identificirao UNESCO.

UNESCO je izuzetno značajan globalni čimbenik koji promovira koncept društva znanja. U okviru UNESCO-a pokrenut je IFAP – *Information for All Programme*, koji ističe važnost informacijske pismenosti te potiče njezin razvoj. Također ispituje i razvija indikatore za utvrđivanje informacijske pismenosti pojedinca, određenih društvenih skupina i cijelog društva. Tako je utvrđeno da informacijska pismenost uključuje pet osnovnih elemenata (Catts, Lau, 2008):

1. *prepoznavanje informacijskih potreba* – podrazumijeva razvijenu svijest da je određena informacija u nekom trenutku potrebna za npr. rješavanje problema, postizanje razumijevanja i sl. Upravo je navedena svjesnost o potrebi za informacijom prvi korak u diferenciranju razvijenih sposobnosti informacijske pismenosti od pasivnog primanja pruženih informacija. Dakle, kada su im određene informacije potrebne, ljudi ih odabiru prihvatiti kao takve ili prepoznaju da ih treba preispitati traženjem dodatnih informacija ili potvrđivanjem točnosti informacija.
2. *lociranje i evaluacija kvalitete informacija* – vještine su koje ovise o kontekstu u kojem osoba aplicira svoju informacijsku pismenost. Informacije mogu biti smještene u priručnicima, udžbenicima, objavljenim zakonicima i sličnim izvorima koji obično pružaju određenu garanciju kvalitete izvora informacija. Međutim, sve je češći slučaj da se informacije prikupljaju iz raznovrsnih internetskih baza podataka, gdje često ne postoji filter vezan uz kvalitetu locirane informacije. Obrazovanje i obuka nužni su kako bi osoba razvila vještine potrebne ne samo za lociranje, već i za adekvatno vrednovanje raznovrsnih izvora informacija.
3. *pohranjivanje i ponovno korištenje informacija* – još od prapovijesti ljudi su cijenili važnost pohranjivanja informacija te njihovo kasnije korištenje za vlastite potrebe ili u svrhu njihova prenošenja budućim generacijama (npr. slikovni zapisi u špiljama, pisani podatci uklesani u kamen ili utisnuti u glinene pločice i sl.). Danas se pohranjuju različite vrste informacija u različitim oblicima. Stoga je jedan od osnovnih indikatora informacijske pismenosti i mogućnost pohranjivanja te ponovne uporabe informacija.

4. *učinkovita i etička uporaba informacija* – učinkovitost uporabe informacija povezana je s vještinama rješavanja problema, kritičkog mišljenja, s komunikacijskim vještinama i sl. Pritom je nužno da postoji razvijena svijest o etičkoj dimenziji uporabe informacija. Unutar obrazovnih sustava uočen je porast plagiranja. Ali, također je uočeno da obuka o uporabi informacija koja naglašava njihovo etičko korištenje smanjuje pojavu plagiranja.
5. *uporaba informacija za konstruiranje i komuniciranje znanja* – ta komponenta predstavlja zapravo produkt prakse informacijske pismenosti, jer upravo je svrha informacijske pismenosti omogućiti ljudima da stvaraju i koriste nova znanja.

Istražujući uporabu rezultata znanstvenih i stručnih istraživanja za unapređenje i modeliranje nastavne prakse nastavnika, Williams i Coles (2007) ustvrdili su da se nastavnici u navedenu svrhu najčešće oslanjaju na iskustva starijih kolega/mentora te na informalnu razmjenu ideja s kolegama nastavnicima. Također su otkrili da se nastavnici malo koriste informacijskim izvorima koji prezentiraju rezultate istraživanja, a ističu nedostatak vremena nužnog za traganje za informacijama kao jedan od najčešćih ograničavajućih čimbenika uporabe informacija o rezultatima istraživanja u nastavnoj praksi. Navedeni podatci impliciraju nužnost daljnjeg razvijanja vještina informatičke i informacijske pismenosti kod nastavnika kako bi informacijama pristupali na efikasan i efektivan način. Catts i Lau (2008) upozoravaju kako noviji rezultati istraživanja potvrđuju da se nastavnici i u zemljama s naprednim gospodarstvima prvenstveno usmjeravaju na mehaniku informacijskih tehnologija (vještine uporabe informacijsko-komunikacijskih tehnologija), prije nego na praksu korištenja informacijama za informiranje i razvijanje nastavne prakse. U razvoju informacijski pismenog društva ističe se problem nedostatka informacijski pismenog ponašanja modeliranog od strane nastavnika. Stoga je nužno utvrditi jasne međunarodne indikatore informacijske pismenosti nastavnika, pomoću kojih bi se trebale unijeti nužne promjene u nastavničko obrazovanje (temeljno i permanentno) kako bi se osigurala informacijska kompetentnost nastavnika. Krajnji je cilj poticati razvoj sposobnosti budućih naraštaja da se koriste informacijskim vještinama u svojem budućem i daljnjem obrazovanju, na radnom mjestu te kod aktivnog sudjelovanja u civilnom društvu.

5. Zaključak

Suvremeni koncepti pismenosti uključuju različite oblike, kao što su standardna, računalna/informatička, informacijska, digitalna, internetska,

medijska pismenost. Riječ je o srodnim konceptima, između kojih ipak postoje i značajne razlike. Informacijska pismenost objedinjuje znanja i vještine ostalih vrsta pismenosti pa je razumijevamo kao osnovu suvremene pismenosti. Iako postoji međusobna distinkcija, nije uvijek jasno naglašena razlika između vještina informatičke i informacijske pismenosti, niti je uvijek potpuno jasan njihov međuodnos. Moglo bi se reći da se informatička pismenost odnosi na vještine uporabe tehnologije i tehnološki *know-how*, dok se informacijska bavi sadržajima. Današnji čovjek, doduše, može biti informacijski pismen, a da pritom nije i informatički pismen. Ali, kako bi bio u mogućnosti unutar informacijskog društva koristiti se vještinama svoje informacijske pismenosti, pretpostavke su i da mu je omogućen pristup informacijama i da ima razvijenu sposobnost uporabe informacijsko-komunikacijskih tehnologija.

Temeljem navedenog može se zaključiti da se u konceptu pismenosti za 21. stoljeće isprepliću raznovrsne pismenosti, ali da se tek dosegnutom informacijskom pismenošću otvara put za adekvatan odabir i kritičko vrednovanje relevantnih informacija iz raznovrsnih dostupnih izvora, za učenje tijekom cijeloga života te produktivno sudjelovanje u profesionalnom i civilnom životu. Jer, kako bismo bili u mogućnosti koristiti blagodati novih tehnologija, „Moramo znanjem stvoriti sigurno digitalno okruženje“ (Negroponte, 2002: 172).

Literatura

1. Bauman, Z. (2007): *Homo consumers. Io sciame inquieto dei consumatori e la miseria degli esclusi*. Trento: Centro Studi Erickson.
2. Bindé, J. (2007): *Prema društvima znanja*. Zagreb: Educa.
3. Catts, R., Lau, J. (2008): *Towards Information Literacy Indicators*. Paris: UNESCO. Information for All Programme (IFAP). <<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001587/158723e.pdf>>.
4. Demunter, C. (2006): „How skilled are Europeans in using computers and Internet?“. *Eurostat: Statistics in Focus*, vol. 17. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NP-06-017/EN/KS-NP-06-017-EN.PDF>.
5. Dmitrenko, T. A. (2005): „Educational Technologies in the System of Higher Education“. *Russian Education and Society*, 47 (6): 73 – 82.
6. ISPL (2006): *Information Society and Education: Linking European Policies*. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities. <http://ec.europa.eu/information_society/activities/policy_link/>.

7. Jenkins, H.; Clinton, K.; Purushotma, R.; Robison, A. J.; Weigel, M. (2007): *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*. Chicago: The MacArthur Foundation. <http://www.digitallearning.macfound.org/atf/cf/%7B7E45C7E0-A3E0-4B89-AC9C-3807E1B0ae4e%7D/JENKINS_WHITE_PAPER.PDF>.
8. Kralj, L. (2006): „Spremnost Hrvatske za e-learning – kakav je potencijal školstva za e-learning“. *Edupoint* (elektroničko izdanje), 46 (6). <<http://www.carnet.hr/casopis/46>>.
9. Mijatović, A. (2000): *Leksikon temeljnih pedagoških pojmova*. Zagreb: EDIP.
10. Negroponte, N. (2002): *Biti digitalan*. Zagreb: SysPrint.
11. OECD (2005): *Learning and Living*. Elektroničko izdanje: <<http://www.oecd.org/dataoecd/44/7/34867438.pdf>>.
12. Pascarella, J. (2008): „Confronting the Challenges of Critical Digital Literacy“. *Educational Studies*, 43: 246 – 255.
13. Rapetti, E.; Cantoni, L. (2013): „Learners of Digital Era between data evidence and intuitions“. U: D. Parmigiani; V. Pennazio; A. Traverso (ur.), *ATEE_SIREM Winter Conference Proceedings: Learning & Teaching with Media & Technology (7-9 March 2013, Genoa, Italy)*, 148 – 158.
14. Stričević, I. (2011): „Pismenost 21. stoljeća: učenje i poučavanje u informacijskom okruženju“. *Zrno*, 97 – 98 (123 – 124): 2 – 5.
15. Špiranec, S. (2003): „Informacijska pismenost – ključ za cjeloživotno učenje“. *Edupoint* (elektroničko izdanje), 17 (3). <<http://www.carnet.hr/casopis/17>>.
16. Špiranec, S. (2011): „Suvremeni pristupi učenju ili pledoaje za informacijsku pismenost“. *Zrno*, 97 – 98 (123 – 124): 5 – 8.
17. Williams, D.; Coles, L. (2007): „Teachers approaches to finding and using research evidence: an information literacy perspective“. *Educational Research*, 49(2): 185 – 206.

Jasmina Vrkić Dimić*

CONTEMPORARY FORMS OF LITERACY

Summary: *The paper critically analyzes and explains various contemporary forms of literacy put in information and technology related context of life and work. Since these are related but diverse concepts, their similarities and differences are highlighted, and the mutual relations between them are outlined. Information literacy is identified as the most important form of contemporary literacy incorporating all other forms. The basic elements of information literacy include constructed knowledge and developed skills through which an individual is able to adequately identify their information needs, locate and assess the quality of the information and its source, to store and reuse information in an efficient and ethical manner and, ultimately, to use the information to create, apply and communicate new knowledge. The ultimate goal is to create a critical and creative basis for further use of information knowledge and skills in the educational, professional and civic life.*

Keywords: *contemporary literacy, correlation, differences, elements of information literacy, similarities.*

---

* doc. dr. sc. Jasmina Vrkić Dimić
Sveučilište u Zadru
Odjel za pedagogiju
jvdimic@unizd.hr

* Jasmina Vrkić Dimić, PhD, senior lecturer
University of Zadar
Department of Pedagogy
jvdimic@unizd.hr